

teit, die op onze ouders of onze overheden geleid is. Het gezag van ouders en overheden is er om Gods wil, en alsoo kan het nooit voor ons gelden zoo het tegen Gods hoog gebod ingaat. Hier, maar ook hier alleen ligt de grens. Leefden nu onder dit hoog gezag van ouders of overheden alleen derzullen, die Gods Woord kennen, zoo zou de aanwijzing van die grens niet zoo moeilijk vallen. Maar dit is niet zoo. Onder de rubriek ouders en overheden leven ook tal van personen, die wel natuurlijke religie hebben en die ook wel gelooven dat er een God is, en dat die God een onderscheid tusschen goed en kwaad heeft gesteld; maar die bij de verduistering van het natuurlijke licht vaak in dwaling verkeerden. Men is daarom gewoon, en dat niet ten onrechte, de grens in de *conscientie* te stellen; en die grens is ook wel aan te nemen, mits men maar die conscientie neme voor wat ze is, d. i. de uitspraak van onze oprechte en diepste overtuiging omtrent hetgeen God van ons wil of niet wil. De vraag hoe wij tot die overtuiging komen, is natuurlijk een heel andere. Stelt men daarnaar toch een onderzoek in, dan zal de Roomsche naar zijn kerk, de Gereformeerde Christen naar Gods Woord, de ongeloofer naar zijn eigen rede verwijzen. Maar voor de slotsom waarom men komen moet, maakt dit geen verschil. Wie er ook zij, die geloofd dat er een God is, en naar het hem op een gegeven oogenblik gegeven licht, diep en innig in zijn conscientie overtuigd is, dat hij, met te doen wat zijn ouders of overheden hem gelasten, tegen Gods wil in zou gaan, mag niet gehoorzamen, maar moet gehoorzaamheid weigeren. „Het is nooit veilig”, gelijk de bekende spreuk luidt, „iets tegen zijn conscientie te doen.”

Dit nu houdt in, dat, bijaldien de ouders of de overheden ons gelasten iets te doen, waarvan we in onze conscientie overtuigd zijn, dat het zonde voor God is, we niet gehoorzamen mogen, juist omdat we gehoorzaamheid aan den Heere onzen God schuldig zijn. „Oordeelt zelve, of het recht is voor God, ulieden meer te gehoorzamen dan God.” Het is dus niet de vraag, of onze ouders, of ook onze overheden veel dingen verkeerd inzien, en ons het leven soms onaangenaam en lastig maken. Van dat alles geldt de regel, dat we niet anders dan door *zondige* menschen kunnen geregeerd worden, en deswege, gelijk de Catechismus het uitdrukt, met hun zwakheden en gebreken geduld zullen oefenen. Maar gelasten ze ons iets te doen, of willen ze ons overhalen tot iets dat slecht, dat goddeloos, dat van Gods wege verboden is, dan natuurlijk *mogen* we niet gehoorzamen, maar is niet-gehoorzamen plicht.

Vertoont dit nu onze ouders of overheden, zoodat ze in stede van te wijken, ons ter oorzaak van onze ongehoorzaamheid straffen, zoo eischt het vijfde Gebod, dat we deze straffen zonder morren dragen zullen, en blijft elk verset daartegen ongeoorloofd. Verzet komt alleen tepas, zoo de ouders het kind of de overheden haar onderdanen dwingen willen het kwade te doen. Dan moet men zich verzetten. Maar ook dan alleen. Niet om de straf, maar om het kwaad tegen God te ontgaan, is verset plichtmatig.

En wat nu die gelukkig zeldzame gevallen betreft, waarin of onze ouders of onze overheden zoo geheel ontaarden, dat ze in zedelijke waanzin vervallen en, werden zo niet gestuit, heel het gesin, of heel het volk, aan zedelijke of stoffelijke vernietiging zouden prijsgeven, ja, dan natuurlijk kunnen er toestanden geboren worden, waarin de kinderen hun ouders onder curatele moeten laten zetten, en een Willem van Oranje moet optreden tegen Spanjes koning om den volkstaat van algeheelen ondergang te redden. Maar dit betreft geheel exceptionele toestanden, waarvoor geen regel is te stellen, en waarin een iegelijk, die tot handelen verwekt wordt, zichzelf heeft af te vragen, of hij zich van God geroepen gevoelt, en bij zijne daad op de hulpe Gods durft rekenen. Zoo stond Willem van Oranje er bij, en de uitlag heeft zijn pogen gekroond. God almachtig heeft zich tegen Philips van Spanje gekeerd en onze vaderen mochten zich in Gods gunste verblijden; juist omdat geen geest van verzet of revolutie, maar alleen de zucht om God en zijn Woord getrouw te blijven hen had geleid.

Zij het nu al, dat er ook andere opstanden zijn uitgebroken, waartoe heel ander model prikkelde, en waarin toch het verzet zegevierde, dan mag dit derhalve niet een bedrijf als dat van onze Oranjes nooit op één lijn worden gesteld. Wat uit den geest der revolutie opdoemt, blijft altoos af te keuren, ook al is het (wat uit de Schrift evenzeer als uit de Historie der volkeren blijkt) dat het God soms belieft, om de zondige woeling der volkeren te gebruiken ter voltrekking van zijne oordeel aan vorsten en hogheeden, die, in vergeetelheid van zijn Naam, slechts eigen heerschappij gezocht hadden, en daardoor hun gezag in dwingelandij hadden omgezet.

KUYPER.

„Krank, en gij hebt Mij bezocht.”

Ik was ziek, en gij hebt mij bezocht; ik ben krank geweest, en gij hebt mij bezocht; ik was in de gevangenis, en gij zijt tot mij gekomen. Matth. 23: 36.

Een wezenlijk kranke te mogen verzorgen is altoos een heilige plicht. Heilig, omdat nu God het zoo beschikt, dat niet gij, maar uw kranke op het ziekbed ligt;

en omgekeerd uw kranke hulpeloos neerligt en zich niet redden kan buiten uw hulpe. Zoo werpt de Heere den één op het ziekbed en laat den ander gezond, opdat beiden saam een toonbeeld zouden zijn van zijn Goddelijk bestel.

Maar ook is dat verzorgen van onze zieken heilig om Christus' wil.

Onze menschelijke natuur is niet meer aan zich zelve overgelaten. Christus heeft haar aangenomen. Al wat menschelijk is staat daardoor in gemeenschap met zijn Middelaarschap. En gelijk hij eenmaal op het kruis onze krankheden op zich heeft genomen, zoo blijft hij ook nu nog in elken kranke een schaduwbeeld van zijn eigen lijden zien. En zoo stelde hij dezen zegen af: „Zoo veel ge dit aan een mijner minste kranke broederen gedaan hebt, zoo hebt gij dit mij gedaan. In hen was ik krank, en toen gij hen met uw liefde omgeven hebt, gold die liefde mij.”

Wat gloed van liefde Jezus door dat enkele woord heeft doen opvlammen, is niet uit te spreken. Dat één woord heeft wonderen gedaan. En indien er al die achttien eeuwen door, onder allerlei volk en natie, steeds duizenden bij duizenden geweest zijn, die krank en hulpeloos nederlagen, en in hun machteloosheid teedere verpleging gevonden hebben, verpleging waar het hart in sprak, dan hadden ze dit aan dit woord van Jezus te danken.

Dat één zeggen: „Zoo veel ge dit aan een mijner minste broederen gedaan hebt, zoo hebt ge dat mij gedaan”, heeft gewerkt als een elektrische vonk, die van hart op hart is overgesprongen.

Het oog, meer nog het ontfermend hart is opengestaan voor wat menschelijke liefde ter verzachting van het lijden kon aanbrengen. Door teedere verpleging een deel van het lijden van den kranke over te nemen, is een heilige kunst geworden, waarin de één met den ander heeft gewedijverd.

Voor al het vrouwenhart heeft hierbij zijn vindingrijkheid en zijn onuitputtelijke veerkracht geopenbaard.

En geheel deze beweging nu, die in het gashuiswezen, in de liefdeszusters, in het roode kruis, in het witte kruis, en waarin al niet naschittert, aan wat anders heeft ze haar motief ontleend, en waarin anders heeft ze den nooit verstompenden prikkel gevonden, dan in dat één, diep mystieke woord van Jezus: „Ik ben krank geweest, en gij hebt gij bezocht.”

En toch al is de breede stroom van deernis met onze kranken, die sinds dat koninklijk woord over de wereld is uitgegaan, één in oorsprong, toch is er in die verpleging onzer kranken tweerlei richting, die ge wel hebt te onderscheiden.

De één is huislijk; de andere moet meer aan den weg timmeren.

Zoo zullen er twee jongedochters zijn, waarvan de één bij dagen en bij nachten, van de wereld ongekend, en zelve de diepte van haar toewijding niet peilend, een oude kranke grootmoeder of een ongeneeslijk kranke broertje zal oppassen; terwijl de andere jongedochter in een kostuum over straat gaat, vergaderingen bijwoont, van huis naar huis trekt, en voor het publiek als ziekenzuster of ziekenverpleegster bekend staat.

De eerste richting ligt meer in de Calvinistische lijn; de andere is, zoodra ze overheerschend wil worden, meer neigend naar het Roomsche type.

Iets wat niet gezegd wordt, om de zusters die ook onder ons buitenshuis verplegen af te manen van haar roeping, want zeker zijn ook de publieke verpleegsters hoogmoedig. Noch ook als waanden we, dat er in de Roomsche gezinnen niet soms zeer teeder voor den kranken huisgenoot wordt gezorgd; want zelfs den Jood zouden we deze eere niet rooven willen.

Bedoeld is alleen, dat ons Calvinistisch leven er meer toe leidt, om ook deze heerlijke zijde van de Christelijke religie meer in het gewone huislijk leven te doen schitteren, terwijl men bij Rome er meer toe neigt, om ook voor deze levenswijze een apart terrein te bestemmen.

In de geheel Roomsche landen zijn de ziekenhuizen en hospitalen dan ook veel uitgebreider dan ten onzen. De onderscheidene orden van de Zusters van barmhertigheid, onder allerlei naam en titel, zijn geheel van Roomschen oorsprong. En het valt moeilijk te ontkennen, dat de verdienstelijkheid van de ziekenverpleging onder hen steeds een sterke prikkel was.

Zoo nu was het onder ons, ten minste in den bloeitijd van het Calvinisme niet, en niet dan bij uitzondering gevoelde men aan ziekenverpleging buitenshuis behoefte.

De liefde van de huisgenooten onderling stond toen op zooveel hooger peil, en vooral de moeder nam zoo hooge plaats in.

Want hoe eenvoudig de stille huismoeder ook in haar doen en haar laten scheen, en hoe weinig ontwikkeld ze ook in literarisch opzicht was, ze stond hoog in de kennis van al wat tot het „binnenshuis”-leven behoorde. Een bed zacht te schudden; de kussens zoo te leggen, dat de pijnlijke leden rust vonden; voor warm en toch niet te zwaar dek te zorgen; het licht in de ziekenkamer te temperen; te zorgen voor frische, verse lucht; op teedere wijze een gepast drank gereed te maken, of een licht voedsel toe te bereiden; en dan bij dat alles innemend van toon, zacht doorsnijdend in haar optreden te wezen; o, dat alles gold als een soort familietraditie voor het ziekbed, die van geslacht op geslacht onder onze huismoeders overging.

Men ging zoo weinig uit; men woonde meer in de binnenkamer, dan dat men voor het raam zat; en zoo keerde zich het oog en de zin en de vraag van het hart naar binnen; naar den binnenkant van het huislijk leven; en bracht het op dat terrein tot zoo hooge volkomenheid; een volkomenheid daarom te heiliger, omdat de verleiding van er zich zelf in te zoeken, niet bestond.

Zulk een stille huismoeder dacht er nauwelijks aan, dat Jezus gezegd had: „Zoo veel gij dit aan den minste mijner broederen gedaan hebt, zoo hebt gij dit mij gedaan.” Ze deed het zonder er veel bij te denken. Uit innerlijken drang van deernis en plichtsbef.

En daardoor kon zij tot die velen behooren, die Jezus zeggen laat: „Wanneer hebben wij u krank gezien en u bezocht?”

Want immers zij juist zijn de edelsten van ons geslacht, die een schoon leven der liefde leiden, zonder zelf te weten, hoe hoog ze staan, en die juist door dit niet te weten voor veel geestelijke zonde zijn bewaard.

En toch zij men niet onbillijk. Immers wie buitenshuis verpleegt, heeft toch weer iets, waarin zij geestelijk hooger kan staan. Immers moeder thuis verpleegt nooit anders dan haar eigen man, of het kind dat ze onder

haar hart gedragen heeft, of een vader die bij haar inwoont. Hier ontlikt dus de liefde, die haar wonderen aan het ziekbed moet toonen, uit de bloedsbetrekking, uit de liefde, die reeds in het hart aanwezig was. De natuurlijke liefde en de liefde om Christus' wil vloeien hier ineens.

Maar zoo is het bij wie buitenshuis verpleegt, niet.

Dan staat men tegenover een kranke die ons vreemd is; die noch als bloedverwant noch als vriend een eisch op ons hart kan doen gelden; en dien we nu in zijn krankheid verzorgen zullen, omdat we ons aan dezen liefdedienst gewijd hebben, ons bij een huis van barmhertigheid aansloten, en door hen die dit huis besturen, naar dien zieke verwezen worden, hetzij in het hospitaal, hetzij in de particuliere woning.

Dat men zelf zulk een verlaten zieke opzoekt, en hem uit eigen beweging verplegen gaat, komt ook wel voor, maar toch hoogst zelden. Bijna altoos wordt men naar dezen of genen zieke gezonden.

Om het geld gaat dit niet; want ook bijaldien er betaald wordt, vloeit dat geld in de kas van het huis.

De verpleegster zelve heeft niets dan een sober deel en alijt voorts haar leven in waken, in bijstaan en verzorgen.

En al spreekt het toch vanzelf, dat er nog een heel andere prikkel in het hart moet werken, om bij zulk een geheel vreemde, vaak met weersinnigkeid zieke, behept, soms in een stupor waarin alle genak ontbreekt, te midden van een armoe die niet te verhelpen is, met bijna geen middelen een armen lijder, of een hulpeloze lijderes de pijn te sullen en het leed te verzachten, dat benaamt.

In zoover is hier dus een veel sterker spanning van de liefde noodig, dan bij de huismoeder in haar eigen gezin.

Slechts hebbe men er een oog voor, dat juist die hoogere spanning ook een eigen geestelijk govaar meebrengt.

Een ieder weet het zoo van ons; we weten het zoo goed van ons zelf; er is in heel dit liefderijk zooveel dat zich naar buiten vertoont; en juist daarom komt voor ons arglistig hart zoo vaak een valsche prikkel.

Nu geldt natuurlijk de heerlijke belofte van Jezus alleen voor die ziekenverpleging, die in haar aandrifft en haar prikkel *zilver* bloet.

Om op die heerlijke belofte te kunnen pleiten, moet ge uw zieken verplegen uit liefde; niet dat heide; uit die liefde die met den kranke medelijdt; en nu uit deernis dat lijden poogt over te nemen en te verzachten.

Elke bijbedoeling doet hier afbreuk aan het heilig karakter dezer ontferming onder menschen.

Er mag geen zucht naar bedrijvigheid, er mag geen zoeken van eigen eere, er mag geen inbeelding van eigen voortreffelijkheid zich inmengen, of het blijft alles de *luidende schel* van een Corinthe dertien.

En daarom laat men toch voorzichtig zijn. Bij vreemden gaan verplegen is in veel gevallen noodzakelijk, en God moge derzullen sterken, die zich aan dezen dienst der barmhertigheid wijden.

Maar laat men toch naar geen ziekenhuis halen, wie binnenshuis kan verpleegd worden, alsof een ziekenhuis regel moet worden.

En dan, laat elke jongedochter zich toch wel beproeven, of ze even getig, even geduldig en even regelmatig een zieke in het eigen huis zou verplegen als ze het thans doen wil onder vreemden.

KUYPER.

Amsterdam, 4 Nov. 1892.

EN DESPEREERT NIET.

Voor al in sommige kringen leeft men al meer onder den indruk, alsof er met de Gereformeerden, die nog in het Synodaal Genootschap achterbleven, niet te eggen of te ploegen viel.

Men klaagt er over, en die klacht is in den regel volkomen gegrond, dat juist de Gereformeerde predikanten in het Genootschap ons het vijandigst, soms het vinnigst zijn.

Met de Modernen, de Groningers, de Ethischen, de Irenischen, is althans nog te spreken; maar de Gereformeerde predikanten sien zoo geweldig zuur, houden zich op zoo eerbiedigen afstand, en stuiven bij het minste woord zoo bitter boos op, dat men haast zou zeggen: Dat kan nooit meer terecht komen.

En toch is dit verkeerd gezien. Zeker, er zijn er onder die, tenzij God de Heere hen krachtadig aanrijpe en wakker schudde, er nooit komen zullen, omdat ze van hun kerkelijke zonde een theorie, een systeem van hun kerkelijke ongehoorzaamheid maken. Ook zijn er, die wel, jaar in jaar uit, een *ten de de* Gereformeerde preek leverden, maar nooit in hun begisfel Gereformeerde zijn geweest.

Maar ge vergist u, zoo ge waant, dat ze *allen* zoo zijn; en bovenal gaat ge mis, zoo ge waant, dat ook de Gereformeerde leden onder dezelfde verharding liggen.

Veel meer moet de scherpe positie die velen innemen juist daardoor verklaard, dat hun conscientie hun geen rust laat.

Men versta ons wel.

We beweren niet, dat er zoo velen zijn, die in hun conscientie gevoelen dat ze bij ons moeten komen, maar het om bijredenen niet doen. Zoo zullen er wel zijn, maar zoo is het niet bij de meesten.

Doch dit bedoelen we, dat bijna allen zeer wel in hun conscientie gevoelen, dat *het niet goed met hen in hun kerk is*.

Als ze protesteerden, ageeren, zich verzetten konden, dan zouden ze ruste in de conscientie hebben.

Maar nu ze moeten zwijgen, nu ze geen *vrij* mogen verzoeken, en toch aanzien hoe onheiligh de toestand is, en blijft, en almeer wordt, nu zijn ze geestelijk niet op hun gemak, ze hebben geen vrede in hun gebod. Ze gevoelen, het *moest* anders met ons, maar ze weten niet hoe het aan te leggen.

Deze mannen systematiseren nog hun zonde niet, maar ze werken in hun kerk angst over hun conscientie heen.

Bovendien zijn ze daarom zoo boos op ons, omdat ze zeggen: Waart gij bij ons gebleven, zoo konden we handelen. Uw

uitreden doet ons tot machteloosheid. En dit werkt te boos, omdat ze zien, dat de zaak der Gereformeerde kerken al vooruitgaat, en de hunne al slechter komt te staan.

En dan is er nog iets. Een Samaritaan was altoos veel vinniger tegen een Jood dan tegen een Damascener. Hoe nader men elkaar bestaat, hoe scherper men de tegenstelling gevoelt.

Maar ondanks alles geven we toch de hoop niet op, dat eens weer al 's Heeren erfvolk in deze landen saam zal worden vergaderd.

De beginselen zijn ook hun te machtig en werken zoo rusteloos door. Enerzijds de beginselen van *het ongelooft*, die de kerk en de theologie verwoesten. En anderzijds de beginselen van *het Calvinisme*, die steeds helderder in het licht treden.

En daarom zeggen we: *En desespereert niet*.

Eens komt er schooner dag, dat weer al wat saamhoort, vereenigd zal worden.

En dan zullen dezelfde mannen, die ons nu zoo fel bestoken, doen wat wij in 1886 deden, en tot de mannen die *voor* hen de hand aan den ploeg sloegen, ernstig betuigen: Gij hebt gelijk gehad. Wij hebben te lang op den zondigen weg volhard. Laat ons weer broeders, laat ons voortaan één zijn.

TEN BESLUITE.

Nog gewierd ons in zake het Collegebezoek aan Universiteiten zonder geloofsbasis het volgend epistel.

AAN PROF. JHR. MR. A. F. DE SAVORNIN LOHMAN.

Hoogachtbare Vriend en Broeder!

Gij vestigt er in uw dupliek de aandacht op, dat ik in de Annalen een woord aan de nagedachtenis van wijlen Prof. M. de Vries wijdde. Begrijp ik nu de strekking van deze verwijzing, dan wilt ge hiermee zeggen: „Gij zelf erkent, aan een hoogleraar, die toch ook aan een ongelovige Universiteit doceerde, zooveel ontvangen te hebben. Elieve, waarom dan aan onze studenten niet gelijk profijt gegund?”

Laat mij u hierop, zij het ook, om de pleit voor den doode, met zekere scrupule voor mijn hart, in alle oprechtheid antwoorden: 1°. Er bestond toen nog geen Vrije Universiteit, en dit reeds maakt het geval geheel ongelijk. 2°. Ik was toen ik te Leiden studeerde zelf innerlijk zoo getuigd, dat ik, ook al had er een Vrije Universiteit bestaan, die uitgeflooten, nooit gezocht zou hebben. 3°. Wat ik aan Prof. de Vries dank, ligt buiten zijn colleges, en draagt een geheel privaat karakter van vertrouwelijk omgang en van een persoonlijk vriendschap, waarin ik mij tot zijn dood toe mocht verheugen. En 4°. zijn colleges als zoodanig liepen niet over letterkunde, maar alleen over de taal, als taal, en kwamen dus niet aan bij het uitgangspunt met het geloof in aanraking. Op dit punt echter deden deze colleges mij wel terdege kwaad, daar wijlen Prof. de Vries met bezieling en gloed demonstreerde, dat er van een spreken Gods in den naieven zin van de Schrift geen sprake kon zijn, en de eerste mensch hoogstens met enkele klanken kon zijn begonnen. Niet dat hij dit dreef, om het geloof af te breken, maar hij sprak het met klem uit, omdat de linguistische gegevens dit z. i. eischen. Door deze korte mededeeling hoop ik u overtuigd te hebben, dat waarlijk het voorbeeld waarop gij weest, hier niet tegen mij pleit.

Uw denkbeeld alsof ik *trivisch* geschreven had, dat uw woord allicht tienmaal meer invloed kon oefenen dan het mijne, strookt niet met de intentie van mijn hart toen ik het schreef. Toch begrijp ik hoe gij er toe kwam, om het zoo op te vatten. Er had namelijk in de copij gestaan: „Uw invloed op de *juridische* studenten”; maar door een averechtsche correctie was dit woord *juridische* er uitgevallen. En dit geeft ge mij wel toe, op *theologische* studenten heeft in den regel het woord van een theoloog, op een *juridisch* student het woord van een jurist, vooral zoo deze zijn leermester is, gemeenlijk veel sterker invloed.

Gelijk misverstand sloop in bij uw zeggen, dat ik aan die studenten die dan toch college aan een ongelovige Universiteit liepen, een zedelijk brandmerk opdrakte.

Wat toch is het geval? Te Groningen ontving ik, ook uit uw debat met onzen ambgenoot Rutgers, den indruk, dat gij het bezoeken van colleges aan een ongelovige Universiteit niet slechts *telet*, maar tot op zekere hoogte *aanbevelenswaardig* kenndt.

Toen ik echter onder dien indruk schreef, dat gij zulk bezoek voor uw juristen raadzaam keurde, schreef gij in de *Heraut* van 16 October, dat ik mij hierin vergiste.

Ik lees daar toch op blz. 3, tweede kolom in het midden, dit:

„Uit het gehele beleid mijner rede blijkt derhalve, dat, al mogen sommige uitdrukkingen in dit laatste deel op zich zelve beschouwd wat algemeen klinken, ik geenszins in het algemeen aanraad om college te loopen aan twee universiteiten. Van de drie argumenten ter ondersteuning van dat beweren is evenmin iets te vinden. Maar tot hen, wien het te doen is om zich voor te bereiden voor ambten waarvoor eene acte noodig is, en die er tegen optien *gewaarschuwd* te worden door professor *wier colleges zij niet bijwoonden*, zeide ik: welnu! houd dan die colleges! *Principieel* bezwaar is daartegen niet.”

Hier werd dus door uzelf, en niet door mij, de zaak zoo voorgesteld alsof alleen zeker opzien tegen het geëxamineerd worden door een professor wiens college men niet volgde, tot zulk collegebezoek kon leiden. Welnu, op dien grond, en als *argumentum ad hominem*, antwoordde ik hierop, dat uit zulk collegebezoek dan altoos zeker gemis aan heroïsme zou blijken.

Ik leidde dit af uit uw eigen gedachtengang. En nu is het wel waar, dat gij in uw jongsten brief een *ander standpunt* inneemt, en nu zegt „dat een student *zelf* zal doen” met het college van een uitnemend man ook aan een ongelovige Universiteit te volgen; maar natuurlijk dat kwam eerst na mijn brief, en ik moest mij uiteraard streng houden aan uw eerste verklaring.

Over het standpunt thans door u ingenomen, onthoud ik mij verder van oordeel, daar hierop

in Groningen reeds door Prof. Rutgers geantwoord is.

Al wat mij derhalve, nu deze discussie ten einde loopt, nog rest, is een kort bescheid te geven, op uw geestige verwijzing naar den schoenmaker bij Apelles.

Gij liet namelijk de quaestie van het collegebezoek verder rusten, en bracht nu de veel dieper gaande quaestie te berde, hoe de colleges, waar het bestaande recht gedoceerd wordt, moeten gegeven worden.

Naar uw oordeel behooren deze colleges *zoo* te worden gegeven, dat alleen de *will van den wetgever* ter sprake komt. Hierbij komt, zegt gij, noch Gods Woord, noch eenige filosofische beschouwing tepas. Ja, zelfs beweert gij: „Wie ze daarbij tepas brengt, gaat buiten zijn eigenlijk onderwerp.”

Sta hier ter verduidelijking nog bij, dat gij hierbij doelt op die colleges waar o. a. ons Burgerlijk recht, het Strafrecht, ons Staatsrecht enz. gedoceerd worden.

En na deze uitspraak poneert ge dan de stelling, dat gij als *jurist* hierover beter oordeelen kunt dan ik, omdat gij man van het vak zijt.

In beginsel geef ik u dit natuurlijk gaaf toe, en als er een *afgeleide* juridische quaestie aan de orde is, zal ik heusch, nooit dwars genoeg zijn, hierin eigen wijsheid te verkoopen, maar altoos *juridisch advies* vragen.

Maar ik mag, ik kan u dit niet toegeven als het, gelijk hier, geen juridische, maar een *puur methodologische* quaestie geldt, zij het ook in toepassing op een juridische stof.

Meer dan door alle Deutsche juristen saam, is in de eerste helft dezer eeuw op de geheele opvatting van het recht invloed uitgeoefend door Kant, Herbart en Hegel, die *geen* van drieën juristen waren. En dit *moet* wel zoo zijn, omdat de principiele en methodologische vragen, ook voor het gebied der rechtsgeleerdheid, ten principale beheerscht worden door die algemeene wetten van ons menscheijk bewustzijn, die in geen enkel opzicht een specifiek juridisch karakter dragen.

Als ge bv. het laatste werk van Dr. W. Wundt, professor te Leipzig, opslaat, zult ge in Deel II p. 366—612 een breede uiteenzetting over de methode der *Geisteswissenschaften* vinden, waaronder ook een geheele methodologie voor de *Jurisprudentie*.

En toch ook Dr. Wundt is *geen* jurist. Moet nu daarom een jurist tot Wundt zeggen, dat het „Schoenmaker bij uw leest” hier van toepassing is?

Dusver werd gemeenlijk juist *anders* geoordeeld.

Het is op dien grond, dat ik, met alle bescheidenheid verlof vraag, om mijn recht van meespreken te mogen behouden. Juist mijn filosofische en encyclopedische studien toch leiden mij gedurig op dat eigenaardige terrein, waar de oplossing voor zulk een methodologische quaestie moet gezocht worden. En gunt gij mij dat recht van meespreken weer, dan geef ik u volkomen toe, dat men de zaak in *kan* richten op de door u bedoelde wijze. Men geef dan een college over Staatsrecht, over Strafrecht, over Burgerlijk recht, enz. dat uitsluitend ten doel heeft, de bestaande wetgeving historisch toe te lichten en in haar verband te bezien.

Mits — en daartoe komt dan alles op aan — mits dan naast dit *puur historische* college, een tweede college voor Burgerlijk recht, Staatsrecht en Strafrecht komt, waarin de *beginselen* ontwikkeld en uit kracht van deze beginselen *critiek op de bestaande wetgeving* worde uitgeoefend.

Dan is natuurlijk alles in den haak; waarbij methodologisch dan alleen nog de vraag overblijft, of het beter is deze colleges saam te vatten in één, of wel om ze te splitsen.

Ons bestaand recht is geen *wet* van Perzen en Meden, dat eeuw in eeuw uit onveranderd blijft. Veel eer is de wetgever jaar in jaar uit bezig, om de bestaande wetgeving te verbeteren. Nog voor korte jaren is het geheele Strafrecht onder den hamer geweest.

Reeds dit maakt het noodzakelijk, dat de opleiding van onze juristen niet enkel *historisch*, maar ook *critisch* zij, en, om dit te kunnen wezen, een *principieel* karakter drage.

Het is dan ook opmerkelijk, hoe men zelfs aan de Statuuniversiteiten de onhoudbaarheid van de exclusieve methode der historische school gaat inzien.

Zoo sprak nog deser dagen Prof. Asser van Leiden zich op p. 12 van zijn inaugurele oratie in deser voege uit:

„Dieper en dieper wordt dan ook, bij gebrek aan doelmatige wetshervorming, de kloof tusschen het recht, zooda de vrije wetenschap dat zou begeren, en het recht, dat volgens de wet alleenlijk als zoodanig geldt.”

En evenzo op bl. 15:

„Allerwegen begint men te onderzoeken of de beginselen der wet berusten op een wezenlijke en op goede gronden berustende overtuiging omtrent de behoeften der maatschappij, dan wel of zij kunnen oorsprong ontleenen aan tradities, die slechts in het leven worden gehouden door zekeren behoudenden geest, die nog verreweg de meeste rechtgeleerden bezielt.”

Natuurlijk denkt gij zelf, in verband met onze Gereformeerde beginselen, daar niet anders over; en spruit de eenigszins andere voorstelling die gij geeft, alleen hieruit voort, dat bij u de vraag in den voorgrond stond: Hoe vormen we in den kortsten tijd onze juridische studenten voor het optreden in het praktische leven?

En dan natuurlijk is het voor aanstaande recht en advocaten in hoofdzaak gelijk gij zegt, al toonde uw uitnemend verweer tegen de jurisprudentie onzer rechterlijke colleges in zake de kerkelijke troebelen maar al te zeer, hoe ook bij de uitlegging en toepassing van het Burgerlijk recht wel terdege beginselen te pas komen.

Dat ik nu meer het oog had op de *wetenschap* der rechtsgeleerdheid als zoodanig, en ook ten deele op de opleiding van aankomende staatsrechtkundigen, wilt gij mij wel vergeven.

In elk geval ligt deze methodologische quaestie buiten het oorspronkelijk bestek van ons geding, enleent zich allicht meer, om h.v. in onzen Professorenkrans besproken te worden, dan voor een debat in de *Heraut*.

De oorspronkelijke quaestie waarover het debat zich ontpoon was een *pedagogische*, de vraag, hoe we in den strijd tusschen geloof en ongelooft ook op wetenschappelijk gebied onze jonge mannen moeten vormen. En dan ben ik — nog in mijn jongste rectorale oratie voerde ik er het pleit voor — een sterk voorstander van de kracht *die in het isolement schuilt*.

En gij toch in den grond ook. Heel uw optreden sinds 1875 toont het.

En nu is aanraadt, o siet eens e juridischen recht of Bur in het gefit verkwikken. allicht uitge: zulk een st Universiteit debat veilig gemeld wo oosten gere En hiern onze Univ Gij nog in met al de die kostelij bealiste ov hand zijn t Aanvaard pelijke gez

Ook on dologische zaak verde over te lat

Er word van muzi Wie man een pianist betalen kan dan ook on het aantal afgedankt toeh kan als de kas er altoos n een stil e een brevet door voor een muzi zijn salteij De pub dan ook brikanten wel bij: vooral alle muziek les

Ot ze er eenig result in één enl met de e zal hebben piano” bli een weloog „Nee, mij over eigen Hiertegen uit alle n echte dicht rijmelaars, eenijngen, en eindigen Toch he nog op ve als deze lle sijing tjang dan altoos vingertoppe slaan kan.

Dr. Carl Polytechnie ook van: veel beter mende kra wikkeling De ouden, en zelfs de eeuwen, to ding. In vormende gaat, uiter den Ohren, und in de tingingtange ziek in hoc pag. 473).

Nog ster die de bes wel in Dui beter is, i menschen d d. i. zonder wereld der het formeel tiele van menschen, geestelijk o dat naar si certbezoeke de tweede, klasse zijn. Hij zegt cent des ge publikums die sich au einfanden, s die zweite f aesthetische musikalische II, p. 660).

Zoo krass licht veroor we Von Ha steuning va vergist, zoo manie ons brengt. Dat gewi o, zoo weni als een jon in een gen of althans om het liev dit nu voed niet de inn keurd en ge zigt de inn

Voor al van zulk ee lijke muziek muzikale ge teloor. We betoo

gers geant-
discussie ten
beheid te
g naar den

het college-
hoe de veel
hoe de col-
gedoed

ze colleges
de wil van
erbij komt,
eenige phi-
a, zelfs be-
rengt, gaat

bij, dat gij
r o. a. ons
Staatsrecht

ge dan de
beter oor-
an van het

ijk gaaf toe,
maestie aan
dwaas ge-
verkoop, n.
toegeven als
tar een paar
het ook in

nisten saam,
p de geheele
oefend door
van drieën
d zoo zij, o-
dologische
r rechtsge-
cht worden
is mensche-
opzicht een

W. Wundt,
ng over de
haffen vin-
de methode-
jurist.
Wundt zeg-
leest" hier

iders geoor-

net alle be-
recht van
Juist mijn
de studien
eigenaardige
zulk een
icht worden,
meespreken
pe, dat men
u bedoelde
over Staats-
recht, enz.
te bestaande
en in haar

a—mits dan
een tweede
atrecht en
nellen ont-
beginselen
orde uitge-

aak; waarbij
vraag over
se saam te
tisen.

van Perzen
overland
in jaar uit
te verbe-
theele Straf-

lijk, dat de
enkel hist-
dit te kin-
drage.
e men zelfs
oudbaarheid
historische

Asser van
inauguree

n ook, bij
neming, de
is de vrije
n het recht,
is zoodaan

erzoeken of
en wezen-
nde overtu-
aatschap, g
onleenen
ven worden
den geest,
thgeleiden

erband met
niet anders
te voorstel-
dat bij u de
oe vormen
te studenten
leven?
nastande
ik gelijki
weer tegen
colleges in
al te zeer,
passing van
ginselen, te

de weten-
odamig, en
ankomende
ik vergeven,
ache quates-
ek van ons
v.in onzen
rden, dan

arover het
gelijki, de
n geloof en
ged onze
in dan ben
atie voerde
oorstander
chaalt.
Heel nu

En nu is het wel zoo, dat gij uw juristen
aanraadt, om, bijaldien er aan de Stadsuniver-
siteit eens een star van eerste grootte aan den
juridischen hemel voor het Staatsrecht, Straf-
recht of Burgerlijk recht kwam te schitteren, zich
in het gelonker van zulk gestar te gaan
verwikkelen. Maar overmits, de oude Asser
allicht uitgezonderd (die andere vakken doceert),
zulk een star dusver nog niet aan de Stedelijke
Universiteit is opgegaan, kunnen we ons verder
debat veilig uitspreiden tot tijd en wijle ons
gemeld wordt, dat er zulk een star uit het
oosten gerezen is.

En hiermede besluit ik dit debat, na u en
onze Universiteit te hebben toegebeden, dat
Gij nog in lengte van jaren haar moogt aieren,
met al de toewijding van uw hart en met
die kostelijke gaven van scherpsinnigheid en
besliste overtuiging, die u met zoo milde
hand zijn toebedeeld.

Aanvaard de betuiging mijner vriendschap-
pelijke gezindheid en geloof mij steeds

Uw dw. br. in Christus,
KUYPER.

Ook ons dunkt dat, nu het een metho-
dologische kwestie werd, het beter is, deze
zaak verder aan de professoren onderling
over te laten.

CONCERTBEZOEK (2.)

Er wordt thans buitengewoon veel werk
van muziek gemaakt.

Wie maar effentjes met kan doen, moet
een pianino in zijn huis hebben, en wie het
betalen kan liefst een vleugelstuk. Het is
dan ook ongelooflijk met wat enorm cijfer
het aantal piano's elk jaar toeneemt, want
afgedankt worden er niet vele. Zoo slecht
toch kan een pianino nauwelijks wezen, of
als de kast nog betamelijk er uit ziet, is
er altoos nog een klein burgerman of ook
een stil dorpbewoner, die acht zichzelf
een brevet van hoogere beschaving te geven,
door voor een kleine honderd gulden, zulk
een muzikinstrument in zijn zaaije of op
zijn saletje te plaatsen.

De publieke opinie aarzelt op dit punt
dan ook geen ogenblik, en de pianofor-
brikanten en muziekonderwijzers varen er
wel bij: Ieder aankomend jongeling en
vooral elk aankomend jong meisje moet
muziek leeren.

Of ze er aanleg voor hebben, of het tot
eenig resultaat kan leiden, of het ook maar
in één enkel opzicht iets, wat dan ook,
met de echte kunst der muziek gemeen
zal hebben, doet er niet toe. »Speelt ge
piano?" blijft de onverbiddelijke vraag, en
een welogevende meisje dat moest zeggen:
„Nee, mijnheer," zou schrikken en blozen
over eigen achterlijkheid.

Hiertegen nu protesteert de echte kunst
uit alle macht; haast nog sterker dan de
echte dichter protesteert tegen het korps
rijmelaars, dat niets doet dan regels aan-
eenrijgen, die evenwel lettergrepen tellen
en eindigen op woorden van gelijken klank.

Toch hebben zelfs deze postasters het
nog, op verre na zoo gortig niet gemaakt
als deze liefhebbers en liefhebsters van den
dingetje, want zelfs „rijmenen" eischt
dan altoos nog enige inspanning, maar de
vingertoppen op de toetsen van een piano
slaan kan, na wat ontvangen les, een ieder.

Dr. Carl Lemcke, hoogleeraar aan het
Polytechnicum te Aken, schrijft hier dan
ook van: „In vroeger eeuwen heeft men
veel beter inzicht gehad in de vorm-
vorme kracht die de muziek op de ont-
wikkeling van het publiek kan uitoefenen.
De ouden, de mannen der middeleeuwen,
en zelfs de toongevende mannen der vorige
eeuwen, toonden dit door geheel hun hou-
ding. In onze eeuw daarentegen is de
vormende kracht die van de muziek uit-
gaat, uiterst gering. Viel Geldapper vor
den Ohren, weinig Musik in den Kopfen
und in den Hersen", d. w. z. „Veel ge-
tingelangel voor het oor, maar weinig mu-
ziek in hoofd en hart." (Pop. Aesthetik,
pag. 473).

Nog sterker oordeelt Von Hartmann,
die de bezoekers van onze concerten, let
wel in Duitschland, waar het nog zooveel
beter is, indeelt in drie klassen: 1°. In
mensen die er auersaesthetisch komen,
d. i. zonder innerlijke gemeenschap met de
wereld der tonen. 2°. In mensen die wel
het formele schoon, maar niet het essen-
tiële van de muziek genieten. En 3°. in
mensen, die voor de muziek het eigen
geestelijke orgaan bezitten. En nu zegt hij
dat naar zijn berekening op de 100 con-
certbezoekers, er 80 van de eerste, 18 van
de tweede, en hoogstens 2 van de laatste
klasse zijn.

Hij zegt letterlijk: „Wenn etwa 80 pro-
cent des gewöhnlichen Concert- und Opern-
publikums zu den Amüsichen gehören,
die sich aus auersaesthetischen Gründen
einfinden, so werden etwa 18 procent auf
die zweite Klasse kommen, die in gewissen
aesthetischen Interessen sich speciell der
musikalischen Formen zuwenden" (Aesthetik
II, p. 660).

Zoo kraase uitspraak zouden wij ons niet
licht veroorloofd hebben, maar wel mogen
we Von Hartmann laten spreken, ter onder-
steuning van onze meening, dat men zich
vergiest, zoo men waant, dat deze piano-
manie ons metterdaad muzikaal verder
brengt.

Dat gewone leunen en spelen geeft,
o, zoo weinig, en het ongeluk is, dat men,
als een jong meisje dan op haar manier
in een gezelschap speelt, dat mooi vindt,
of althans zegt dat men het mooi vindt,
om het lieve kind geneogen te doen. En
dit nu voedt waansmaak. Op die wijs wordt
niet de innerlijke waardij der muziek ge-
keurd en genoten, maar als maatstaf ge-
begid de innemendheid van haar die speelt.

Voor al in de familie wordt de muziek
van zulk een meisje dan al spoedig de eigen-
lijke muziek, en de zin voor wat waarlijk
muzikale genieting is, gaat ten eenemale
teloor.

We betoogden dit eenigzins uitvoerig,

om wel te doen uitkomen, dat onze min-
dere sympathie voor minstens zes tienden
van wat er op de piano in onze hoofd-
straten, langs onze grachten en zelfs in onze
mindere buurten gemusiceerd wordt, heusch
niet voortspruit uit mindere waardeering van
de gave Gods, die we in de muziek ont-
vingen, maar metterdaad op waarneming
en overweging steunt.

En vraagt men, of wij dan het orgel-
spel der meesten hooger aanslaan, zoo zij ge-
antwoord, dat het gebruik van het orgel
een geheel ander is.

In verreweg de meeste gezinnen doet
het orgel geen anderen dienst, dan om het
psalmgezing bij onze huiselijke godsdienst-
oefeningen mogelijk te maken. Muzikale
talenten die in den huiselijken kring op het
orgel musiceeren uit innerlijken drang vindt
men veel zeldzamer. Waarbij dan nog
komt dat het orgel een ander instrument
is, dat vanzelf ernstiger aandoet en zich
daardoor minder leent voor een uitstalling
der ijdelheid.

Doch op het orgel dienen we afzonder-
lijk terug te komen. Thans wilden we
slechts aantoonen, dat wie in durft gaan
tegen de publieke opinie, alsof pianospel
het brevet gal van goede opvoeding, daar-
mee eer een vriend dan een tegenstander
van de echte kunst toont te zijn.

RECENSIE.

Dr. A. G. Honig zond bij den uitgever
Honig te Utrecht een werk over *Alexander
Comrie* in het licht, dat in niet geringe
mate de aandacht zal trekken.

Sinds lang toch wist men, dat in de
tweede helft der vorige eeuw het Gerefor-
meerde denken ten onzent een verscherping
had ontvangen, die door de toenmalige
theologen aan de universiteiten van de
hand was gewezen, maar die bij het Gere-
formeerde volk warme sympathie had ge-
wekt.

Ook wist men dat deze nadere accentu-
eering van het Gereformeerde beginsel van
Comrie en Holtius was uitgegaan, en nog
een ander karakter droeg dan hetgeen de
Walcherse predikanten, en onder hen
met name Brahé, hadden geleverd. Hadden
deze toch bijna uitsluitend apologetisch de
oude leer verdedigd, Comrie had een ver-
dere ontwikkeling geboden en in het *Exa-
men van Tolerantie*, zijn *Catechismus* en
andere geschriften proeven gegeven van
uitememend dialectisch talent, gepaard met
innige Godsvrucht.

Maar bij de algemeene aanduidingen
bleef het dan ook, en omtrent de eigenlijke
beteekenis van Comrie voor onze theologie
en de toenmalige kerken, bleef men in duis-
ter verkeer.

Want wel had Dr. Kuyper in de *Pres-
byterian Review* de Schotten op Comrie als
hun landsman gewezen, maar dit was uiter-
aard slechts een optel.

Thans echter heeft Dr. Honig een studie
aan Comrie gewijd zoo volledig en zoo grond-
dig, dat men voorloopig het onderzoek naar
Comrie als afgedaan kan beschouwen. Wat
omtrent Comrie uit Schotsche en Neder-
landsche bronnen was op te diepen, heeft
hij verzameld en geordend. En voorts
is hij Comrie's werken, in verband met
die van Holtius, zoo doorgelopen, dat
hem nauwelijks iets merkwaaards is ontgaan.

Wel draagt o. i. zijn analyse van Comrie's
theologie een wat al te objectief karakter,
doordien hij hem bijna overal met zijn
eigen woorden laat spreken, en ware een
nadere analyse en systematisering van zijn
denkbeelden misschien niet te onpas ge-
komen, maar van den anderen kant heeft dit
toch ook weer dit goede, dat zijn geschrift
er door bruikbaar is voor alle kringen.

Comrie is nu tot zijn recht gekomen.
Er is een eerste lichtstraal gevallen in
de duisterteit die nog altoos over deze
periode van onze kerkgeschiedenis hangt.

En juist doordien Dr. Honig geen paneg-
rie schreef, maar kritisch te werk ging
en afkeurde wat ook in Comrie geen steek
hield, zal zijn doorwrochte dissertatie er
toe bijdragen om Comrie, die dusver alleen
in de kringen der geloovigen op prijs werd
gesteld, nu ook tot eere te doen komen
in de kringen der wetenschap.

Comrie was de eerste van onze theolo-
gen, die inzag en gevoelde, hoe ons men-
schelijk bewustzijn breder de vleugelen
ging uitslaan, en daarom zag hij en niet
Brakel de noodzakelijkheid in, om de Ge-
reformeerde beginselen niet alleen in hun
vrucht, maar ook in hun wortel na te gaan.

CORRIGENDUM.

In onze mediatie over Jesaja 38: 12 hebben
we het woord *drom* opgevat in de beteekenis
van: hoop of menigte.

Van achteren bleek ons, dat dit eene ver-
gissing is.

Drom beteekent ook nu nog in Zeeland een
bundel hjne draden of vezels. Diensvolgens
wordt het ook wel voor *inslag* gebruikt. Dat
ook onze Kant. het zoo bedoeld hebben, blijkt
uit de noot op Jesaja 38: 12.

KUYPER.

Voor Kootwijk's Scholen.

Ontvangen door Dr. A. KUYPER: Van den
heer M. H. Fontein te Leiden f. 10.
Ontvangen door Dr. J. H. HOUTZAGERS:
Van de Jongedochters-vereeniging „Onze ver-
wachting" te Schiedam f. 8.17½; van P. T.
Zandstra te Woudsend, Unie-collecte f. 1.
Ontvangen door den heer J. IJSEBRAND, door
tusschenkomst van den heer Punt, van Ds. W.
M. te Vr. f. 1.

Uit de Pers.

In de *Maatschappij*, het goede Zendingstijds-
chrift van Ds. Dijkstra te Smilde, vinden we
een kort verslag van den loop des Evangelies
op Seram, dat zeer lezenswaard is, omdat het
in een kort en levend beeld toont, hoe het
veelal in onze Indië ging.

Zie het hier:
Geeu eiland wellicht heeft meer geleiden van de
monopolie gruwelen der O. I. Comp. dan Seram,
met name het schiereiland Howamohel en de Zuid-
kust. Daarentegen heeft ook geen enkel eiland in de
naamse omgeving van Ambon minder genoten van de
geestelijke voorrechten die de O. I. Comp. in hare
beste dagen bracht.

In 1613 wilde Justus Huttmus er zich vestigen,
maar er was zooveel onrust, dat men het hem niet
durfte toestaan. Zoo kwam het dat de man, die be-
geerte had om den Afoeren van Seram het Evangelie
te brengen, er nooit is gekomen. In 1642 vroegen
die van Kalibobo om een minister en om Christen te
worden, en het verzoek is toen toegegaan. En
als ze nu het strand wilden komen wonen, en de
bergen, waarin ze zich voor de overmacht der Comp.
verbergden, wilde verlaten. Het schijnt dat ze aan
deze voorwaarde voldaan hebben, ten minste in 1644
vinden wij Ds. Brund te Kalibobo. Hem bleek, dat
de Afoeren gemeend hadden dat zij, zoodra ze Chris-
ten werden, niet meer onderworpen zouden zijn aan
den Sultan van Ternate, maar rechtstreeks onder de
Comp. zouden staan. Toen hij hun echter duidelijk
maakte dat ze toch onderdanen van Ternate zouden
blijven, verklaarden ze, zooals Ds. Brund dit uitsprak,
dat ze dan liever bij den ouden heidensdien blijven
wildren.

Toch schijnen eenigen hunner tot het Christendom
overgegaan te zijn. Want in 1646 ging Ds. Brund
weer naar Kalibobo om hen te bezoeken. Hij bleef
en in 1649 beklagde zich de Sultan van Ternate, dat
men zijn onderdanen op Seram tot Christenen maakte,
terwijl in 1650 alle Christendorpen op Seram aan de
Comp. werden afgestaan. Intusschen hadden in 1649
Amehay en Elipsoeth om het Christendom verzoekt.
Welk voorbeeld in 1654 door Kooler en Roemakay en
in 1656 door de „Mooren" (Mohammedanen) van
Honnai werd gevolgd. In 1667 werden eenige
Mooren op de eilanden Manipa en Bonoa bekeerd;
in 1671 Piroe, in 1676 Karamia, in 1691 Thioale
en in 1694 Serocawan. Hiermee was de kerstening
van Seram zoover voltooid als de Comp. haar
brengen soelde. Een eigen predikant hebben de dorpen
van Seram slechts uiterst zelden gehad. In 1673 studeerde
Srulso op Seram, en deze dienst zal ook niet groot van
waarde zijn geweest, want hij werd geschorst vanwe-
ge zijn ergernis tegen Waneer onze aanteekeningen
just zijn, is dit de eenige predikant die vast op Seram
heeft gestaan. Hoe vaak de gemeenten bezocht wer-
den weten wij niet, maar uit het jaar 1708 geeft Valen-
tin ons eens opgave waaruit blijkt, dat in Kalibobo,
de grootste gemeente, onder de 160 geloofden, slechts
32 lidmaten waren en in de 7 gemeenten van Seram
83 lidmaten onder de 1372 geloofden bleven.
In deze dorpen nog een aantal heidenen over, want
het getal inwoners bedroeg 1890.

De toestand zal wel niet beter geweest zijn toen
na het verdwijnen der Comp. en der Engelsche tus-
schenheerschappij, eindelijk in het jaar 1820 weer een
trouwre herder voet aan wal zette op Seram's strand.
Het was de Zending J. Kam, ons wel bekend, die
in dat jaar er een bezoek bracht, en in 1821 de
Zendingen plantte: Alerstod te Kalibobo, J. Sarink
te Elipsoeth, en Borneister op Boroet met Manipa.
Deze drie werkten er echter niet lang. Alerstod ver-
trok in 1823 naar Malaka. Sarink in 1825 naar Tongoe
bij Batavia, nadat hij anders weinig merkwaaards
had uitgericht, behalve dat hij een paar radja's had
bevoegen om het Christendom te beoefenen, en Borne-
meister stierf in hetzelfde jaar zonder enige aanwin-
stare vrucht te hebben achtergelaten. In 1826 werd
Alerstod door Zending J. C. Vonck opgevolgd, die
er tot 1831 aldaar heeft gewerkt en toen wegens zijn
ergernis levensverdrag is afgestaan. De overige plant-
moesten zich nu weer met een zeldzaam bezoek van
Kam verzoeken stellen. In 1828 kwam Kam reeds tot
de ontdekking dat geheel het werk van Sarink te
Elipsoeth vergaten was en dat de algemene weg als
van oude gelid werd. In 1833 kwamen de Zendingen
Keiser en Riden Seram weer bezoeken en de
laatstegeest een verslag dat allederevigt is: „Met ge-
ringz onderzending vond hij er de scholen in den
landmaten staat, voor een deel blijkbaar het ge-
volg van de ongeschiktheid der meesters, maar voor
een groot deel ook van de onverschilligheid en traag-
heid van ouders en kinderen. In onderscheiden
negerigen, geheel of ten deele door Christen be-
woond, ook in de nederig Walama, wier bevolking
voor weinige jaren met den Regent aan het hoofd
het Christendom omhelsde, zag hij onder het naamloos
de menschenhoofden opgehangen, die zij hunne ver-
slagen vijanden beschouwden, of, gelijk men het daar
noemde, geschild hadden."

In 1844 schreef er een van des heils voor Seram
op te gaan. De bekende Zending Jelle Beljens
Jellema, wiens stichting op Java, Modjowarno ge-
naamd, later zoo beroemd is geworden, kwam te
Wahai op Noord-Seram en vormde het plan om, aan
den mond van de rivier Ied, een Christendorp te
stichten van heidenen, die aldaar de rivierwaarts
Indië en aan orde en regel gewend. En waarlijk
dit werk zoo gelukt zij; reeds onder de eerste
huizen, reeds droeg de nieuwe negerij den naam
Dumey (vrede), reeds hadden zich de eerste Afoeren
daar gevestigd en maakte Jellema plan om zelf aldaar
te gaan wonen, toen de inspecteur Van Rhijn kwam
met de orde voor Jellema om hem overal te bege-
leiden, stak na alloop dat reeds, gevolgd door een
nieuwe luit om nu op Java te vertrekken in de omkre-
nen van Soerabaja. Dumey is toen weer spoorloos
verdwonen, en Seram kwam weer in den ouden
toestand. In 1857 ging Zend. A. van Elris naar
Kuanan en beleedte er veel verdriet, in 1860 en
'61 was hij er nog werkzaam, maar hoe lang daarna
hij is gebleven, is ons niet duidelijk geworden.

Omkeert den tijd wederom. G. Schot te
Amehay, en deze werd opgevolgd door Zend. de
Vries (1864-'74), hulpredikant R. Rinooy (1877-
'79). In 1888 kwam de hulpredikant Birkhof te Lokki
op Howamohel, en het is van hem dat wij eens een
eerste woord van lof van een Seramse gemeente
lezen. Men moet weten dat hij toen van Lati, op
de Zuidkust van eiland, kwam. Na gespreken te
hebben van de volkszonden, o. i. de Christenen, zegt
hij: Lokki is niet onbloeit van geestelijk leven, de
gemeente is tamelijk ontwikkeld, hare belangstelling
in den godsdienst moet geprezen worden. Men komt
getrouw ter kerk. Bijna niemand, heijl van de lid-
maten of van de catechisten, zal voor een geruimen
tijd op reis gaan, zonder dat vooral op zijn verzoek
in de kerk door den leeraar daarover een zegen is
gegeven.

Seram heeft nu twee vaste hulpredikanten:
Amehay en Lokki, en de overige gemeenten staan
onder de zorg van deze twee. Op de eerste plaats
staat volgens onze laatste aantekeningen J. Kelling
en op de tweede Birkhof.

De himmelanden zijn nog geheel onbekeerd; het
geest slechts zelden een Zending om met de heidensche
Afoeren in strijd te komen, die Christenen zijn
voor een deel wel Afoeren, maar voor een deel ook
vreemdeelingen, die uit andere eilanden van onze Oost
reeds daar gevestigd hebben.

Wat blijkt hier nu anders uit, dan dat gemis
aan systeem, onkerkelijke praktijk, en ontsten-
tenis van continuïteit, smaad over de Christe-
lijke religie heeft gebracht, in stee van de in-
woners van Seram met het Evangelie te
zegenen.

Just daarom blijven we zeggen: Zie toch ook
bij de Zending op uw beginsel.

Dat werken in den wijde baat niet.
Er moet vaste gang in het werk zijn, en dien
vasten gang waarborgt u alleen een stellig
beginsel.

KUYPER.

Officiele Berichten.

Met verkorting uit het Kerkblad van 4 Nov.

Vergadering der Classis Harderwijk,
gehouden te Hattem 12 en 13 Oc-
tober 1893.

De deputaten voor een huishoudelijk rege-
ment lezen een concept voor, dat na eenige
wijziging wordt goedgekeurd en aangenomen.

Zoo ook eenige concepten voor lastbrieven,
attestaten enz.

Een regeling wordt gemaakt voor de ver-
schillen collecten, waarvan een gedrukt exem-
plaar aan de kerken in deze klasse zal geron-
den worden, terwijl wordt besloten ook een
collecte voor Kootwijk te houden en die voor
„Veldwijk" te splitsen om de heilt te bestem-
men voor de Kas voor hulphoevende kranken:
zinnigen in genoemde stichtingen.

Het verslag der vacaturen wordt tot de vol-
gende vergadering uitgesteld.

Art. 11 der notulen komt in behandeling,
aangaande de grensregeling van de buurtschap
Diermen tusschen de kerken te Puiten en te
Nijkerk, waarbij eenig misverstand heeft plaats
gehad. Hiertoe wordt een commissie benoemd,
om die in overleg met de genoemde kerken te
regelen.

De vacatuurbesluiten worden geregeld.

Het verzoek van den kerkeraad van Ermebo,
om een kerkeraad-attest te approberen, ten
einde haren voorganger de provinciale synode
voor te dragen tot onderzoek naar zijn sin-
guliere gaven, volgens art. 8 der D. K. O.,
wordt toegewilligd en aan voldaan.

De kerk te Nijkerk wordt opgedragen om de
Classis in Februari 1893 saam te roepen.

Vergadering der Gereformeerde
Kerken in de Classe 's Hertogen-
bosch, gehouden te 's Hertogen-
bosch 12 October 1893.

Verslag wordt uitgebracht door de Commissie
benoemd in zake de kerk van Sprang Resul-
taat van dit verslag is, dat de bestaande moe-
lijkheden in de grensregeling nog niet volke-
men verscheid zijn. In verband hiermede leest
Ds. Boss de vrijwillig gegeven adviezen van
Prof. Rutgers en Ds. Beuker voor, waarmee
de Classe niet alleen ten volle instemt, maar
ook aan de broeders te Sprang den raad geeft,
dat zij bij hen ter plaatse zoo spoedig moge-
lijk zelfstandig optreden.

Het uitvoerig rapport, dat de Commissie in
de zaak van Geldorp uitbrengt, leidt de ver-
gadering, na rijpe overweging, tot het éénpar-
geest: Op het verzoek van Ds. M. . . .
om opname in het Gereformerd kerkverband, niet
verder in te gaan.

Aan de opdracht der vorige vergadering om
Ds. W. Laatsman te bezoeken en te vermanen,
hebben Ds. J. H. van Haeringen en Ond. J.
R. de Muldt gevolg gegeven. Veel moeite heeft
het ingehad Z.Erw. te spreken. Bij een eerste
reize schreef Ds. L. dat hij door ambtelijke
berijden verhoed was hen te ontvangen.
Later evenwel mochten zij er in slagen Z.Erw.
lang, zeer lang te onderhouden van den ver-
keerde weg, dien hij tot hertoe bewandeld,
doch konden, tot hun innig leedwezen, niet
het minste smart- en schuldgevoel bij hem be-
sporen. Hoewel de vergadering vooral dit
laatste met diepen weemoed verneemt en het
voorkeert waar is om te verstaan, hoe een
geschorst predikant van verandering door ambt-
bezigdheden spreken kan, acht zij toch, in weer-
wil zelfs van reeds vermeld brief, waarin op
afdoening in de zaak van Ds. L. zoo sterk aan-
gedrongen wordt, de tijd ook nu nog niet ge-
komen om allen reddenden arbeid aan Z.Erw.
op te geven en besluit daarom met bijna alle
stemmen, eer het tot afzetting zou moeten over-
gaan, in den geest der broederlijke liefde nog-
maals te beproeven Ds. L. van zijn dwaalweg
terug te brengen en benoemd daartoe een Com-
missie, bestaande uit de leeraars Poss en van
Haeringen, metgeaders de Ouderlingen Bran-
derhorst en van Wijnen, met den biddenden
wensch, dat de uitkomst zij Z.Erw. ten behoud,
ons tot vreugd, Gods naam ter eer.

Verslag van de gewone Classicale
verg., gehouden op 19 October
j. l., van de Classis „Zwolle" te
Zwolle.

Besloten wordt, een nieuw boek van de
Formulieren van Eenigheid aan te leggen met
de bekende formule ter onderteekening. Alle
Dienaren des Woords zullen benevens den nu
toegelatene onderteekenen.

De beide kerken van Zwartsluis doen het
voorstel, dat er een kas worde opgericht door
de Classis voor hulphoevende patiënten voor
Veldwijk, Effatha en 's Heeren Loo.

Van Chr. Geref. zijde is reeds vroeger werk
gemaakt ter oprichting van een Provinciale
Kas, wordt medegedeeld.

Besloten wordt, dat deze zaak ook eens in
de Kerkeraden zal besproken worden, vooral
met de diakenen; en dat Ds. Segboer de vol-
gende Class. verg. zal dienen van toelichting.

De volgende verg., zal D. V. gehouden wor-
den te Zwolle, in de Cons-kamer van de Oos-
terkerk den eersten Woensdag van Februari e. l.
Samenroepende kerken zijn die van Zwartsluis.
De praeses Ds. Bavinck dringt er op aan, dat
de kerken er aan zullen denken om te col-
lecteren voor de Theol. faculteit der Vr.
Univers.

Verslag van de Vergadering der
Classis te Willemstad 25 Oct. 1893.

Ouderling Dase brengt rapport uit namens
de Dep. van hulphoe. kerken. Hierna heeft Ds.
Binneba, (die als Adviseur tegenwoordig is)
van de gelegenheden gebruik gemaakt om den
nood van een Hulphoevende kerk in de
Classis 's Hertogenbosch aan de vergadering
bekend te maken en de zwakke kerk zeer aan
te bevelen in de liefde van de Classis Klundert.

In zake vacatuurgelden wordt een rapport
voorgelezen door Ds. Feringa. Nadat in dit
rapport de beginselen uiteengezet zijn, worden
de getallen berekend naar den maatstaf van
een salaris van f. 1200. Naar dien maatstaf
behooren de kerken van Moerdijk, Zevenber-
gen, Klundert A en Fijnaart, voor iedere beurt
te betalen f. 6.40; die van Willemstad f. 7.20;
die van Dinteloord f. 8 en die van Klundert (B)
f. 8.80. Deze gelden worden niet in handen
van de helpende Predikanten uithetaald, —
maar de Dep. voor Hulphoe. kerken zullen
belast worden met de inning en uitbetaling.

De volgende Classis zal gehouden worden
te Klundert op den derden Dinsdag van de
maand Januari 1893. Roepende kerk is Wil-
lemstad.

Kort verslag van de vergadering
der Classis Dordrecht, gehouden
26 Oct. 1893 te Dordrecht.

Goedgevonden wordt, dat voortaan de diene-
naren des Woords in alphabetische volgorde
de praeses zullen zijn, terwijl de dienaar, die de
volgende vergadering presideeren zal, dan als
assessor zitting neemt.

Vervolgens wordt gevraagd, wat door de ker-
ken gedaan wordt tot voortplanting der refor-
matie in plaatsen, die nog in het ongereede
zijn. Het blijkt, dat wel pogingen zijn aange-
wend, doch dat er op dit oogenblik van gun-
stige resultaten weinig verwachting is.

De consulentenschappen worden geregeld. Een
verzoek van de beoefende kerk te Puttershoek
tot ondersteuning, teneinde een predikant te
kunnen beroepen, wordt ingewilligd.

De kerkeraad van Strijen vraagt goedkeu-
ring van de ineenstelling der kerken A. en B.
aldaar. Een voorstel, die goedkeuring onder
voorbehoud van de benaming der Generale
Synode te verleenen, nadat door een tweetal
daartoe benoemde dienaars des Woords inzage
zal genomen zijn van de acte van ineenstel-
ting, wordt aangenomen.

Op een vraag van de kerk van 's Graven-
deed, hoe te handelen met Doopleden, die niet
in de wegen des verbonds wandelen, wordt
geantwoord, dat men ze herhaaldelijk heeft te
vermanen; de uiterste lankmoedigheid heeft te
betrachteren, die toch tot het Avond-
maal niet zijn toegelaten; daarna de gemeente
heeft op te tekken tot het gebed voor deze
afwandelenden, om eindelijk bij gebreken vol-
hardende ongehoozzaamheid, hen en de ge-
meente bekend te maken, dat zij opgehouden
hebben lid te zijn.

Verslag van de vergadering der
Classis Kollum, gehouden te Dro-
geham 27 October 1893.

De praeses leest een verzoekschrift van leden
der Geref. kerk te Boornbergum, die thans nog
met de kerk van Drachten verdragen, doch
in hunne missive den vurigen wensch uitspre-
ken, dat in hunne gemeente de ambten en de
diensten worden ingesteld. Na breedvoerige
discussie wordt besloten, voorhands der kerk
van Drachten op te dragen, naar bewegrede-
nen, financiële krachten enz., een onderzoek
in te stellen om de volgende Classicale ver-
gadering in deze materie van advies te dienen.

Een verzoek van de kerk van Buitenpost
inzake de grensregeling wordt in